महाराष्ट्राचा

पोवाडा : २९

महाराष्ट्राचें नमन

शिवाजीच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ बाजीरावाच्या महाराष्ट्रा उदो रे उदो ॥ महादजींच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ मल्हाररावा[illegible] महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ भाऊसाहेबांच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो विश्वासरावांच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ माधवरावांच्या महाराष्ट्रा उदो रे उदो ॥ लक्ष्मीबाईच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ तात्या टोपे[illegible] महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ बापू गोखल्यांच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो टिळकांच्या तूं महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ चाफेकरांच्या महाराष्ट्रा उदो रे उदो ॥ सावरकरांच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ कोतवालां[illegible] महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ भोसले कुळाच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ज्ञानदेवाच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ नामदेवाच्या महाराष्ट्रा ! उ[illegible] रे उदो ॥ चोखामेळ्याच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ कान्होपात्रे[illegible] महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ तुकारामाच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो रामदासांच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ मुक्ताबाईच्या महाराष्ट्रा ! उ[illegible] रे उदो ॥ जनाबाईच्या महाराष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ एकनाथाच्या मह[illegible] राष्ट्रा ! उदो रे उदो ॥ १ ॥

याद राखा करील कोणी महाराष्ट्रावरती चाल । तुकडे तुकडे करी[illegible] त्याचे महाराष्ट्राची तलवार ॥ धृ० ॥

• •

चौक १ ला

हा सह्यगिरी रक्षाया तुजला खडा ॥ यानं कैक पाहिल्या पिढ्या । हे गड आणि हीं क्षेत्रें बोलती घडघडा ॥ हा पहा तोरणा किल्ला । स्वराज्याचं बांधलं तोरण इथं शिवबानं, पहा या जरा ॥ जी ॥ भवानीच्या कृपेनं हंडा इथं सांपडला ॥ हा रोहिड्याचा डोंगर आला । रोहिडेश्वर साक्षिला । **हिंदवी राज्याची** शपथ घेतली या स्थळा ॥ हा पहा शूरांचा मेळा । तानाजी येसाजी उभे एका बाजूला ॥ दादाजी, नरसाजी, उभे दुसऱ्या बाजूला ॥ शिवबानं रक्त काढून धरलं धारेला । अभिषेक महादेवाला । सारा मावळा तयार झाला । पारतंत्र्यपाश तोडायला । मावळ्यांनीं चराचर चिरलं आपल्या हाताला । अन् रक्तानं भिजविलं त्यांनीं महादेवाला ॥ चाल ॥ हिंदूंचं करण्या रक्षण । शिवराय बांधी कंकण ॥ जी ॥ धर्माचं करण्या रक्षण । शिवराय बांधी कंकण ॥ जी ॥ गाईचं करण्या पालन । शिवराय बांधी कंकण ॥ जी ॥ दुष्टांना ठार मारून । सुजनांचं करण्या पालन ॥ जी ॥ रोहिडेश सांब दैवत । महाजागृत । आशीर्वाद देत । पिंडींतून झाला रुद्र हुंकार । शिवाजी शंकराचा अवतार । यश राजाचं आतां गाणार ॥ १॥

• •

चौक २ रा

हा पहा प्रतापगड आतां दिसतो डोळ्याला ॥ ठार केलं चंद्ररावाला । अन् शिवाजीनं जावळी आणली हाताला । वाई, कऱ्हाड, सुभे अदिलशहाचे आले कबजाला ॥ शिवाजीनं धुमाकुळ केला । जणु सुटला जोराचा वारा । अन् अदिलशाही वृक्ष कडकडा मोडू लागला ॥ तंवा शिवाजीचा नाश करण्याला । अफझुला विडा उचलून चालून आला ॥ अफझुला वाईला आला । तिथ्नं आला प्रतापगडाला । सह्याद्रि पहातो गमतीला । भवानीनं आशीर्वाद दिला । जिजाईनं गंधाचा टिळा भाळीं

लावला ॥ शिवराज मंडपांत गेला । तिथं खान होता आलेला । जिता-मेला धरण्याचा विडा उचलून आला ॥ दगलबाज करतो युक्तीला । शिवाजीचं मुंडकं त्यानं दाबलं डाव्या बगलेला ॥ चाल ॥ चपळाई राजानं केली । बगलेची मिठी सोडविली ॥ जी ॥ वाघाची झडप मग घाली । वाघनखं पोटाला भिडली ॥ जी ॥ खानाचीं खांडोळीं केली । राजानं शर्थ ही केली ॥ जी ॥ शौर्याचा मूर्तिमंत हिरा । असा कोणी नाहीं देखिला । असं प्रतापगड सांगतो आपणाला ! तरुणांनो ! लक्ष देऊन ऐका तुम्हीं जरा ॥ २ ॥

● ●

चौक ३ रा

हा पहा पन्हाळगड उभा स्फूर्ति देण्याला ॥ शिवाजीनं किल्ला जिंकला । अन् राजा राहिला त्या स्थळा ।: फाजलखान, शिद्दी जोहार आले वेढायला ॥ जी ॥ त्यांनीं वेढा घातला किल्ल्याला । तंवा राजानं योजलं युक्तीला । समेटाचा बहाणा त्यानं केला । अन् रात्रीच्या वेळेला राजा निसटून गेला ॥ ठार केलं जागत्या पहाऱ्याला । राजा विशाळगडीं चालला । पण फाजल शिद्दीजोहार पाठलागाला । तंवा बाजीप्रभु शूर सरदार आडवी फौजेला ॥ गजाखिंडींत संग्राम झाला । बाजीप्रभु शौर्याचा पुतळा पडला भूमीला ॥ पावन केलं खिंडीला । **थरमापली ग्रीस देशाला । तशी ही खिंड महाराष्ट्राला** । पावनखिंड पाहून स्फूर्ति येइना ज्याला । तो पशू भार भूमीला । महाराष्ट्रा ! पुरे ही झोंप, ऊठ या वेळा ॥ झोपेनं सत्यानास केला । असं सह्याद्रि बोलतो तुला । ध्यानांत घेउनी बोल विचार कर जरा ॥ ३ ॥

● ●

चौक ४ था

हा आतां राजगड आला । शिवाजीनं राज्याचा पाया इथंच घातला ॥ राजधानी होती या स्थळा । भेटायला औरंगजेबाला । राजा गेला होता आग्र्याला । तिथं बादशहानं कैद केलं त्याला । शिवपुत्रांत कोंडून ठेवलं पितापुत्राला ॥ पण राजा चतुर फार झाला । आजाऱ्याचा बहाणा त्यानं केला । चार दिवसांत वाटलं बरं त्याला । मेवामिटाई वाटण्याचा त्यानं सपाटा सुरू केला । पहारेवाला गाफील झाला । अन् पेटाऱ्यांत बसून शिवराय निसटून गेला !॥ पोलादखान होता पहाऱ्याला । तो औरंगजेबाकडं गेला । अन् त्याला बोलूं लागला । खावंद । घात फार झाला । दख्खनचा शिवा हातोहात पळून हो गेला ! ॥ कसा गेला कळेना आम्हांला । भूत पिशाच्च अनुकुल त्याला । इंद्रजालविद्या ठाव त्याला । जमिनींत घुसून कीं गेला । कीं अस्मानांत उडून तो गेला ॥ हें कांहीं कळेना आम्हांला । औरंगजेबाचा नक्षा पार उतरला । इकडं बैराग्याचा वेश केला । अन् शिवराजा मथुरेला गेला । तिथं ठेवलं त्यानं संभाजीला । अन् पायीं पायीं राजा राजगडीं परतून आला ॥ शिवराय किल्ल्यावर गेला । पण वळखेना कोणी शिवबाला । जिजाबाई बोलली तंवा त्याला । "गोसावीबुवा ! कुठून तुम्ही आला ?" ॥ "उत्तरेकडनं" आवाज उमटला ॥ तंवा जिजा बोलली साधूला । "आमचा शिवा गेला होता आग्र्याला । तिथं कैदेत ठेवलं होतं त्याला । पण शिवा तिथ्नं निसटला । अशी बातमी समजली मला । पण अजून नाहीं परतून आला । बाळ शंभू त्याच्या जोडीला । तुम्हीं कुठं पाहिलंत का हो त्याला ?" ॥ तंवा राजा बोलूं लागला । "हम यात्रिक फिरनेवाले । माईजी ! हमने नहीं देखा" । "बरं बाबा ! मनाला शांत करण्याला । एक भजन म्हणाल का या वेळा । जर मराठींत गाल भजनाला । तर ठीक होईल या वेळा" । तंवा साधु बोलूं लागला । "अच्छा, बोलेंगे

मराठीमें। लेकिन हम अच्छी तरहसे नहि जानते। सुनिये माताजी :–

भजन

मायापंजर तडतड तोडुनि जीव मुक्त झाला ॥ ध्रु० ॥

कामादिक शत्रूंनीं फसवुनि बांधियले त्याला। विवेक करुनी शांतपणानें सुटुनी तो आला ॥ पहा हा जीव मुक्त झाला ॥ १ ॥

गोसाव्या! तसा माझा शिवाजी कधीं येईल हो बोला!" ॥ जी ॥ पुढं गोसावी गाऊं लागला। (भजन चालू) "जीवात्मा हा आला परि नच ओळखिलें त्याला। भेट घडे ही बहु दिवसांनीं बोल न कोणाला ॥ पहा हा जीव मुक्त झाला" ॥ २ ॥

जिजाबाई बोलली मग त्याला!."फार उत्तम भजन बोललात। आतां चाललांत पुढं यात्रेला?"। गोसावी बोलूं लागला। "तुम्हावीण जगावं कसं बोला?। तुम्हींच लहानाचं मोठं केलं मला"। तंवा गूढ कळलं आईला। शिवाजीनं जिजाईचे पाय धरले त्या वेळा ॥ आनंदी आनंद झाला ॥ राजगड सांगतो ही कथा आज सर्वांला ॥ जी ॥ त्यानं पाहिला गोड सोहाळा। महाराष्ट्र तरुणांनो। नका विसरुं शिवबाला ॥ जी ॥ ४॥

● ●

चौक ५ वा

हा पहा सिंहगड आतां दिसतो डोळ्याला ॥ जी ॥ हा सह्यागिरीला अलंकार जणु झाला ॥ कोंडाणा म्हणत होते याला। उदयभान होता वर अम्मलदार किल्ल्याला ॥ जी॥ बारा हजार पठाण दिमतीला। शिवाजीचं झालं राज्य साऱ्या महाराष्ट्राला। पण हा किल्ला नव्हता आला हाताला। तंवा जिजाईनं शपथ घातली राजाला। "शिवबा! येत्या माघ वद्य नवमीला। हा किल्ला जोड राज्याला। नाहींतर तोंड दाखवूं नकोस मला"। शिवाजीनं प्रतिज्ञा केली किल्ला घेण्याला ॥ पण तानाजी नव्हता जागेला।

तानाजीनं मुलाच्या बेत लग्नाचा केला। अन् मुहूर्त धरला माघ वद्य नवमीला। अन् अक्षत द्यायला राजाला। तानाजी गेला त्या वेळा। पण शिवाजीच्या ऐकून प्रतिज्ञेला। तानाजीनं लगिन ठेवलं बाजूला। अन् कोंडाणा किल्ला घेण्याचा बेत त्यानं केला ॥ चाल ॥ गोंधळ्याचं रूप घेऊन। रायाजीला वश करून ॥ डोणागिरी कडा निरखून। तानाजी गेला परतून जी ॥ यशवंती घोरपड छान। तिला कड्यावरती चढवून ॥ जी ॥ शें दोनशें वीर घेऊन। तानाजी गेला चढून ॥ जी ॥ हाणमार करून जोरानं। किती कांपला त्यानं दुस्मान ॥ जी ॥ हाणमार करतांना ताना घायाळ झाला ॥ अन् धाडकन् भूमीवर आला। पण मराठ्यांनीं किल्ला सर केला। शिवराय धांवून गेला। वीराचा गौरव केला। कोंडाणा नांव बदललं। **सिंहगड** नांव किल्ल्याला। बंधुंनो! ऐका शौर्याला। घ्या बोध, सोडा अविचार आज या काळा ॥ ५ ॥

● ●

चौक ६ वा

सह्यगिरीचा प्राण पहा हा दिसतो डोळ्याला। नांव तयाचे असे रायगड, भव्य पहा झाला ॥ जी ॥ राजधानीचा किल्ला म्हणुनी प्रसिद्ध जगतांत। महाराष्ट्राचं ह्रदय जणु काय येथें धडधडत ॥ जी ॥ महाराष्ट्र-देहाला येथुनि लाभत चैतन्य। वीररसाचे प्रवाह येथुनि वाहति जनमान्य॥ जी ॥ वीररसाचे घुटके घेती भित्रे येथून। राजनीतिचे धडे गिरविती शासनशास्त्रज्ञ! ॥ सिंहासन हें छत्रपतींचें पाहुनिया ज्याला। स्फूर्ति येईना, असा मराठा कोण असे झाला? ॥ जी ॥ रायगडाचा भव्य दरारा। शत्रु कापवी थराथरारा। खिन्नपणाला नाहीं थारा। भगवा झेंडा उडे फरारा। स्वातंत्र्याचा घुमवी वारा। रायगडाचा राणा। विसरूं नका त्या शिवरायाला। कार्य तयाचें मनीं आणा ॥ जी ॥ चाल ॥ राज्याभिषेक शिवबाला झाला या स्थळा ॥ सोळा हजार होनभार केली

सुवर्णतुला। गागाभट्ट अभिषेकाला। रामदास आशीर्वादाला। जिजाबाई पाहती सोहळा। ४ कोटी २६ लक्ष रुपये खर्च झाला। शिवसूर्य माध्यान्हीं आला। थरकांप राहुकेतुला। महाराष्ट्र धन्य धन्य झाला। शके १५९६ ला। ज्येष्ठ शु. १२ ला। शुक्रवार होता त्या वेळा। पहाटेच्या तिसऱ्या घटकेला। सूर्योदयाच्या आधीं त्या वेळा। अभिषेक झाला राजाला। ज्यांनीं तो सोहळा डोळ्यांनीं पाहिला। ते ते धन्य धन्य जाहले धन्य शिव झाला ॥ ६ ॥

• •

चौक ७ वा

महाराष्ट्राला बुडवायाला औरंग्या चालुन आला। पकडुनि त्यानें ठार मारिलें वीर संभाजीराजाला ॥ यवनी फौजा करती धुमाकुळ महाराष्ट्र बुडवायाला। परी धनाजी संताजींनीं चोप दिला बहु यवनाला ॥ '**धनाजी जाधव**' शब्द ऐकुनी मोंगल घोडा थरथरला। गनिमी कावा घालित घावा, दुस्मन घाबरुनी गेला! ॥ अहमदनगरानजीक औरंगजेब स्वतः मरुनी गेला। शूर मराठा सुसज्ज झाला चढाई पुरती करण्याला ॥ बाजीरावानें उत्तर हिंदुस्थान आणला कबजाला। दुस्मन सारे मारमारुनी महाराष्ट्र विजयी झाला ॥ जी ॥ अटकेपार झेंडे रोवुन वीर मराठा घरिं आला। भव्य दरारा, शत्रु थरारा, कांपत होते त्या काळा ॥ जी ॥ शिंदे, होळकर, पवार, गायकवाड मराठे रणवीर। पानपतावर करती लढाई करि घेवुनिया समशेर ॥ जी ॥ महाराष्ट्र बंधुंनो! पराक्रम विसरुं नका हे बहुमोल। **भूतकाळाचा विसर जयाला, जिणें तयाचें जगिं फोल** ॥ जी ॥ परंपरा ही मर्दुमकीची सोडुं नका या वेळेला। शक्तिदेविची पूजा करुनी व्हा बलशाली या काळा ॥ ७ ॥

• •

चौक ८ वा

अखंड हिंदुस्थान भंगलें झालें पाकिस्तान। भारतभूचे तुकडे झाले अविचारी थैमान ॥ जी ॥ अखंड भारत म्हणतां म्हणतां। खंड करोनी आतां देतां। पुढारी चकले बघतां बघतां। जागृत झाली आतां जनता। थडकुन उठेल बघतां बघतां। महाराष्ट्राचा वीर सारा उठविल सारें रान। देश मोठा हिंदुस्थान। घरबुडव्यांनीं केली घाण। क्षात्रवृत्तिला नाहीं स्थान। महाराष्ट्र परि आशास्थान। ऊठ महाराष्ट्राच्या तरुणा!। विकल्प काढूं नकोस नाना। क्षात्रवृत्तिला तूं जागवुनि घे जगताचा सन्मान ॥ चाल ॥ आंधळी श्रद्धा पुरे जहाली। बुद्धि त्यामुळें रुसुनी गेली। क्षात्रवृत्ति मावळुनी गेली। सत्य अहिंसा ढोंगी माजली। स्वार्थी झाले कैक पुढारी। स्वातंत्र्याची पहाट फुलली। आशा किलबिल करूं लागली। परि महाराष्ट्राची धडगत नुरली। महाराष्ट्राला स्वातंत्र्यांतहि देतिल कोणि न मान। **पैसा नाहीं, बुद्धी विकली,** म्हणुनी हा अपमान ॥ जी ॥ स्वतंत्र झाला हिंदुस्थान। महाराष्ट्राला नाहीं मान। पदोपदीं होवो अपमान ॥ ८ ॥

• •

चौक ९ वा

सैन्य जयाचें राज्य तयाचें। विसरुं नका या तत्त्वाला। तयार फौजा कराल तर मग येइल सत्ता हाताला ॥ जी ॥ तलवारीच्या टोंकावरती राज्यश्री करिते वसती। सर्व संपदा धांवुन येती दुमदुमेल जगिं सत्कीर्ती ॥ **लक्ष्मी वरते रणवीराला**। शूर पती आवडतो तिजला। अनंत वैभव अनंत काळा। लाभत जगिं त्या उद्योगाला। महाराष्ट्र-तरुणांनो! आतां। सोडुन द्या ही उदासीनता। झटकुन द्या तुम्ही सारी चिंता।. उठा! उठा! तुम्ही सारे आतां। जागे होउनि घ्या करिं सत्ता। कानाडोळा कराल आतां। तर येइल चालुन चिंता चिंता!।

आधार पुढें कोणि न दाता । धंदे उरतिल तुम्हांस कसले । सांगिन ऐका ऐका आतां । भांडीं घासणें । धुणें बडवणें । पाणी भरणें । भाकरि करणें । मोटारीचे ड्रायव्हर होणें । कपडे शिवणें, । केस कापणें । लाकुड तोडुन ताडुन देणें । कारकुनांचीं कामें करणें । शिपाई पट्टेवाले होणें । बाबागाडी ढकलत जाणें । नोकरि करतां करतां मरणें । जळो जिणें हें लाजिरवाणें ।। १ ।। चाल ।। महाराष्ट्रसिंहाच्या बच्चा ! तरुणा ! ओळख तव जात । **बकऱ्या मेंढ्या नव्हेत पूर्वज, बोल, घे झणीं चित्तांत** ।। मस्त गर्जना करुनी आतां सोड दणाणुन भूमीला । भारतभूचा पालनवाला हो तूं आतां या काळा ।। जी ।। धर्म देश हा बुडवायाला भुतें नाचती चौफेर । कोल्हीं कुत्रीं वौ वौ करुनी करति अमंगळ संचार ।। जी ।। नीच लांडगे फार मातले भिवविंत फिरती हे स्वैर । झडप घालुनी, उडीव फडशा, तूंच एकटा आधार ।। जी ।। **वंगभंगाच्या पिंजऱ्यामध्यें वाघ बंगाली सांपडला** । **पंजाबांतिल वणव्यामध्यें शीख ससाणा गुदमरला** ! ।। जी ।। हृदय फाडुनि बोल निघाले जळजळते हे अंगार । जाळुनि फोडुनि पार टाकतिल नैराश्याचें डोंगर ।। महाराष्ट्रभूमीची सेवा नित्य कराया तयार । रचुनी काव्या घेउनि आला **पांडुरंग** हा शाहीर ।। ९ ।।

रचना – १५ ऑगस्ट १९४७.